

2. Офіційний сценарій до фільму Крістофера Нолана “Oppenheimer”.
<https://assets.scriptslug.com/live/pdf/scripts/oppenheimer-2023.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-405-7-50>

ЗНАЧЕННЯ ПРИСЛІВ'Я, ПРИКАЗОК ДЛЯ КАЗАХСЬКОГО ТА ТАДЖИЦЬКОГО НАРОДІВ

Хожасько Ю. В.

*магістр середньої освіти (українська мова і література),
старший вчитель,
Дніпровський ліцей № 1 Дніпровської міської ради
м. Дніпро, Україна*

Мовна культура формується складно, у переплетенні багатьох життєвих чинників, але її найпривабливіші зразки неодмінно живляться традиціями народної словесності. Нові покоління переймають від попередніх те, що справді має морально-культурну цінність, слугує засобом пояснення та вирішення питань, які тисячоліттями є й залишатимуться злободенними. В узагальненому баченні – це ситуації вибору між честю і безчестям, совістю й підлістю, силою духу та силою грошей тощо. Кожна людина особисто вирішує їх упродовж свого життя, але народ уже давно дав на них відповідь у точних філософських, афористичних формулах з глибоким духовно-сакральним значенням – у прислів'ях та приказках [4, с. 8].

Розглянемо, що означає поняття «приказка». За словником Яковлевої А., Кошечкіної Т., приказка – народний вислів, часто римований, близький до прислів'я, але без властивого йому повчального змісту [7, с. 448]. За словником Івченка А., приказка – поширений у мові влучний, часто римований вислів без повчального змісту [1, с. 363]. У термінологічному словнику І. Руснак означено, що приказка – влучний, іноді римований, вислів, який не має повчального змісту та обґрунтованого висновку [3, с. 299].

У різних словниках бачимо різне трактування дефініції «прислів'я». За словником Яковлевої А., Кошечкіної Т., прислів'я – влучний вислів, часто ритмічний, афористичний за змістом, який у стислій формі узагальнює різні явища життя [7, с. 451]. У словнику Івченка А. прислів'я – влучний образний вислів, часто ритмічний за будовою, який у стислій формі узагальнює, типізує різні явища життя [1, с. 368]. Руснак І. дає

визначення, що прислів'я – стислий і влучний народний вислів, у якому в образній формі виражено повчальну думку, емоційну оцінку події, явища [3, с. 299].

За словником-довідником «Українська фольклористика», прислів'я і приказки (приповідки, примовки) – лаконічні, синтаксично і ритмічно зцементовані образні вислови універсального життєвого досвіду – народної мудрості («життєва правда або погляд народу» – В. Гнатюк). Власне образність найпростішого окремого вислову, як обґрунтовував О. Потебня, перетворює його на прислів'я. На лаконічності прислів'їв і приказок добре видно дію «закону» економії слова, який існує у народному мовленні. Зміст прислів'я – завершена думка, а форма її вираження – закінчена фраза. З логічного погляду кожне прислів'я – судження (загально- або частковоствердне, загально- або частковозаперечне, умовне), в якому є теза і висновок: «Де тонко, там і рветься», «Біда не сама ходить, а й діточок водить», «Не кажи гоп, як не перескочив» тощо. Логічна структура прислів'я виражається відповідними типами синтаксичних конструкцій, найчастіше складними безсполучниковими або складнопідрядними реченнями, двочленність яких відповідає двочленній структурі судження. Оскільки прислів'я є загальнознаними і широкоживаними, в народному мовленні за законом економії слова відпадає потреба виголошувати обидві частини – одна опускається, і прислів'я перетворюється на приказку: «Не кажи гоп», «Біда не сама ходить». Тому приказки є в більшості частиною прислів'я. Зміст і форми прислів'я і приказки дуже різноманітні. Виділення окремих тем (мораль, праця, природа і т. ін.) – це чиста умовність, бо одне й те ж прислів'я, залежно від контексту, може мати не одне значення. Прислів'я і приказка є народною енциклопедією: у них виражена етнофілософія, етнопедагогіка та всі інші галузі людських знань. У них є найрізноманітніші застереження, поради, сентенції [6, с. 314–315].

Розглянемо думки вчених, письменників щодо значень прислів'їв та приказок казахського та таджицького народів. Відомий письменник і вчений, Мухтар Ауезов, говорячи про тематичне багатство і розмаїття казахського фольклору, зазначав, що Казахстан – це справжній океан поезії. Серед благодатних течій цього океану – лірико-героїчного та пісень – не тільки не губляться, а, навпаки, яскраво виблискують ручаї малих форм усної народної творчості: прислів'я, приказки, загадки, приповідки, скоромовки. Вони, мов джерело, невичерпні, бо живить їх народ, який зберіг у своїй пам'яті неоціненний поетичний скарб, поповнював його день у день, проніс із сивої давнини через століття, через пам'ять багатьох поколінь аж до нашого часу, не втрачаючи при цьому ані зернини із своєї скарбниці. У казахів надзвичайно розвинене мистецтво імпровізації. Воно живе й нині як один з видів художньої самодіяльності, підтримується і захоплюється шляхом проведення творчих змагань акинів-імпровізаторів,

які в Казахстані називають айтисами. Казахи шанують і героїчну поему, і задушевну пісню, але водночас люблять гострий, влучний вираз, дотепне слово. Та й що б то був за айтис без дотепу, що за бесіда без жарту, без прислів'я чи примовки. Може, саме тому казахська мова така багата афоризмами, мудрим образним словом, влучними порівняннями й гумором, а казахські прислів'я виразні й дотепні. Певна річ, не все з того, що лишилося в пам'яті казахського народу, зберегло свою цінність до наших днів. Перейшли в пасивний фонд ті прислів'я й приказки, які були породжені класовою феодалною мораллю, відбивали віками втокмачувані догми адату. Частина прислів'їв та приказок оновилися, переосмислилися й лишилися в широкому вжитку, надаючи мові виразності, образності, влучності [2, с. 5–6]. Величезну роботу по збиранню й дослідженню прислів'їв, приказок, примовок, загадок вели поети і мовознавці: Утебай Турманжанов, Музафар Алімбаєв, Кайп Айнабеков та ін. [2, с. 11]. Важливе значення прислів'їв доводить паремія: «Прислів'я – слово батьків» [2, с. 108].

Таджицький фольклор своїм корінням сягає в глибоку давнину. В усі часи у ньому відбивався трудовий та соціально-історичний досвід народу, його спостереження за життям і явищами природи, його думки, мрії, сподівання [5, с. 5]. Переважна більшість таджицьких прислів'їв та приказок виникла в часи єдиної іранської культури і створювалася на спільноіранській мові – дарі. Дослідник іранського фольклору, Х. Корогли, пише про це: «... Нам здається, що у таджицькій мові прислів'я та приказки зберегли більшу близькість до мови дарі, особливо у лексиці, тим часом, як у перській мові майже всі вони модифікувалися відповідно до нових правил сучасної мови». Ще однією характерною рисою таджицьких прислів'їв та приказок, яка відрізняє їх від перських, є тюркські лексичні запозичення. В основному це запозичення з узбецької мови. У таджицьких і узбецьких прислів'ях та приказках простежуються не лише мовні взаємовпливи, а й складний двосторонній процес, який призвів до зближення певної частини таджицьких і узбецьких прислів'їв та приказок не тільки за лексичним складом, але й за змістом і побудовою. У цих прислів'ях та приказках яскраво виявляється спільність традицій, світогляду й культури обох народів. Але це стосується тільки спільного таджицько-узбецького фонду, загалом же прислів'я й приказки таджиків і узбеків дуже своєрідні й мають власні шляхи розвитку [5, с. 8–10]. Так, як і інші жанри таджицького фольклору, прислів'я та приказки здавна привертали увагу творців писемної літератури. Такі видатні персько-таджицькі поети-класики, як Рудакі, Хафіз, Сааді, Носір Хісроу, Нізамі й поети пізніших часів, широко використовували паремії у своїй творчості. У свою чергу висловлювання й афоризми найпопулярніших серед народу поетів згодом злилися з народною творчістю. «Немає потреби

уточнювати, –зауважує Х. Корогли, –кому належить пріоритет у творенні цих прислів'їв та приказок –поетові чи народові. Важливий той факт, що багато широко популярних прислів'їв та приказок, на яких помітні явні сліди поетичної обробки, побутують у народі так само, як і їхні фольклорні паралелі» [5, с. 11]. Таджики проводять чітку жанрову межу між прислів'ями та приказками і називають їх різними термінами. В українських перекладах цей матеріал не розмежовується відповідно до того, як це робиться в мові оригіналу, тому що при перекладі не завжди вдається зберегти структуру і тип таджицького речення [5, с. 14]. Свої думки про значення прислів'їв та приказок у житті людей таджицький народ висловив у пареміях: «Приказка в мові, як сіль у страві», «Прислів'я в розмові –мед», «Приказка й притча –цукор до чаю [5, с. 119].

Отже, прислів'я та приказки справедливо називають перлинами усної народної мудрості. В яскравій образній формі народи передають у них від покоління до покоління свої багатовіковий життєвий досвід, мудрість, високі моральні ідеали.

Література:

1. Івченко А. Тлумачний словник української мови. Харків : Фоліо, 2000. 540 с.
2. Казахські прислів'я та приказки / упоряд. та перекл. Моргун Ф. Серія : Мудрість народна. Зб. № 17. Київ : Дніпро, 1976. с. 128.
3. Руснак І. Український фольклор : навч. посіб. Київ : Академія, 2012. 304 с.
4. Северинюк В. Популярні українські прислів'я та приказки : тематичний коментований словник. Тернопіль : Навчальна книга –Богдан, 2019. 176 с.
5. Таджикицькі прислів'я та приказки / упоряд. і перекл. Шокало О. Серія : Мудрість народна. Зб. № 23. Київ : Дніпро, 1977. 175 с.
6. Українська фольклористика. Словник-довідник /уклад. і заг. ред. М. Чорнопиского. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 448 с.
7. Яковлева А. М., Кошечкіна Т. М. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків : Торсінг, 2020. 672 с.